

Soile Manninen

MIKÄ MUUTTUI TEKIJÄNOIKEUSLAISSA?

Suomessa valmisteltiin pitkään DSM-direktiivistä tulevia muutoksia tekijänoikeuslainsäädäntöön. Tieteellisten kirjastojen kannalta kiinnostivat erityisesti tiedonlouhintaa ja rinnakkais-tallennusta koskevat kysymykset. Muutokset tulivat voimaan huhtikuussa 2023. Mitä uudistunut tekijänoikeuslaki tuo tieteellisille kirjastoille?

Keväällä 2019 tuli EU:ssa voimaan direktiivi tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla eli [DSM-direktiivi](#) (DSM = Digital Single Market). Direktiivistä tulevien muutosten olisi pitänyt olla osa Suomen lainsäädäntöä jo kesäkuussa 2021, mutta lainvalmistelu viivästyí monista erisyistä. Euroopan komissio ehti jopa aloittaa sanktiotoimet Suomea sekä muutamaa muuta jäsenvaltiota vastaan vuoden 2023 alussa. Vihdoin ja viimein [laki tekijänoikeuslain muuttamisesta](#) hyväksyttiin eduskunnassa helmikuussa 2023, ja muutokset astuivat voimaan 3. 4. 2023.

Tutkimuksen ja opetuksen kannalta olennaisimmat direktiivistä tulevat muutokset koskevat tekstin- ja tiedonlouhintaa (direktiivin artikkelit 3–4, tekijänoikeuslaissa 13 b §) sekä teosten käyttöä digitaalisessa ja rajatylittävässä opetustoiminnassa (direktiivin artikla 5, tekijänoikeuslaissa 14 ja 14 a §, 64 c §). Kansallisessa lainvalmistelussa oli aluksi mukana myös tieteellisten artikkeleiden rinnakkaisallentamista

koskenut poikkeus, mutta muutos jätettiin tästä uudistuksessa pois, koska se ei sisällynyt DSM-direktiiviin. [Eduskunnan sivistysvaliokunta on kuitenkin todennut](#), että lainsäädännön valmistelu rinnakkaisallentamisen ja muiden kansallisten sääntelytarpeiden osalta on jatkettava mahdollisimman pian.

Tiedonlouhinta tutkimuksessa helpottuu

Tutkimusorganisaatiot ja kulttuuriperintölaitokset voivat jatkossa tehdä vapaasti tutkimukseen liittyvää tekstin- ja tiedonlouhintaa, eivätkä esimerkiksi kustantajat voi estää sitä sopimuksilla tai teknisillä rajoitteilla. Edellytys louhinnalle on, että tutkimusorganisaatiolla tai kulttuuriperintölaitoksella on laillinen pääsy aineistoon. Louhinnassa syntyneitä aineistoja saa säilyttää tutkimustulosten todentamiseksi sekä jatkotutkimusta varten. Louhittavan aineiston oikeudenhaltijalla ei ole oikeutta saada korvausta tieteelliseen tarkoitukseen tapahtuvasta tiedonlouhinnasta.

Opetuksen havainnollistaminen

Opetuksen havainnollistaminen eli julkistetun teoksen osan tai otteiden käyttö opetuksessa muuttuu myös hieman. Opetuksen havainnollistamiseksi on jatkossa mahdollista käyttää aineistoja, vaikka niihin ei olisi saatavilla käyttö lupaa eli lisenssiä. Tällaisia aineistoja ovat esim. monet Youtube-vidoot. Sopimuslisenksi on kuitenkin edelleen

**Opetuksen
havainnollistamiseksi
on jatkossa mahdollista
käyttää aineistoja,
vaikka niihin ei olisi
saatavilla käyttö lupaa
eli lisenssiä.**

ensisijainen vaihtoehto eli lisenssi on hankittava, jos teostyypille on sellainen saatavilla eikä havainnollistamispoikkeus koske toisen henkilön laatimia opetusmateriaaleja, joiden käyttäminen tarvitaan edelleen lupa. Havainnollistamiseen käytettävän materiaalin tulee olla laillisesta lähteestä.

Havainnollistamispoikkeus koskee myös etäopetusta. Aineistojen käyttö tapahtuu oppilaitoksen vastuulla joko sen omissa tiloissa, muissa tiloissa tai suojatussa sähköisessä ympäristössä, johon ainoastaan oppilaitoksen opiskelijoilla ja opetushenkilöstöllä on pääsy. Käytön yhteydessä on mainittava lähde sekä tekijän nimi. Käytön katsotaan tapahtuvan siinä jäsenvaltiossa, johon

oppilaitos on sijoittautunut. Oppilaan opiskelu- tai koulunkäyntipaikalla ei ole merkitystä. Jäsenvaltioiden oma asia on, säädetäänkö käytöstä hyvitys tai korvaus. Suomessa tekijät saavat korvauksen.

Kaupallisesta jakelusta poistuneet teokset

Kaupallisesta jakelusta poistuneiden teosten käyttö (direktiivin artikla 8; tekijänoikeuslain 16 h ja 64 e §) kirjastoissa, arkistoissa ja museoissa perustuu jatkossakin pääosin kollektiivisiin sopimuksiin tekijänoikeusjärjestöjen kanssa (esim. Kopioisto, Kuvasto ja Sanasto). Kaupallisesta jakelusta poistuneita teoksia koskee kuitenkin samankaltainen poikkeus kuin opetuksen havainnollistamista. Jos käyttö lupia jollekin teostyypille ei ole saatavilla, aineistoja voi mm. kopioida ja jakaa ei-kaupallisella verkkosivulla laissa olevan poikkeuksen perusteella. Poikkeus koskee aineistoja, jotka kuuluvat pysyvästi kulttuuriperintölaitosten omiin kokoelmiin ja soveltaminen edellyttää esiselvitystä teoksen kaupallisesta saatavuudesta ja tiedottamista aineiston käytöstä. Tekijällä on aina mahdollisuus kieltää käyttö, eikä poikkeus koske ETA-alueen ulkopuolella julkaistuja tai lähetettyjä teoksia.

Jäsenvaltioiden päätettäväksi jätettiin, määritetäänkö teostyypeille erityisiä aikarajoja, jonka jälkeen poikkeusta voi soveltaa. Suomen tekijänoikeuslaissa säädettiin tietokone- ja videopelil-

le erillinen seitsemän vuoden aikaraja, joka lasketaan pelin julkaisuvuodesta. Jos teos ei ole koskaan ollut kaupallisessa jakelussa, poikkeusta voi soveltaa viisi vuotta sen jälkeen, kun teos on sisällytetty laitoksen kokoelmaan. Jos teosta on olemassa vain yksi kappale, poikkeusta voidaan soveltaa vasta vuosi tekijän kuolinvuoden jälkeen.

Tavoitteena on ollut, että tällä DSM-direktiivistä tulevalla poikkeuksella helpotettaisiin esim. isoja digitointiprojekteja. Suomessa tekijänoikeusjärjestöjen hallinnoimia lisenssejä on saatavilla moniin eri tarpeisiin, joten poikkeuksen soveltaminen ainakin kirjastojen osalta jää vielä tässä vaiheessa avoimeksi. ❖

Lähteitä ja lisätietoja

Direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla (DSM-direktiivi)

Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta 263/2023:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230263>

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

Tekijänoikeuslaki muuttuu (OKM, 2. 3. 2023): <https://okm.fi/-/tekijanoikeuslaki-muuttuu>

Tekijänoikeus opetustyössä (IPR University Center): <https://operight.fi/>

Kirjoittaja

SOILE MANNINEN

Helsingin yliopiston kirjasto
soile.manninen@helsinki.fi